

Peter Folan (Peadar Mac Fhualáin)

Príomhchonstábla san RIC

1913-1921

Ruaidhrí Ó Tuairisg

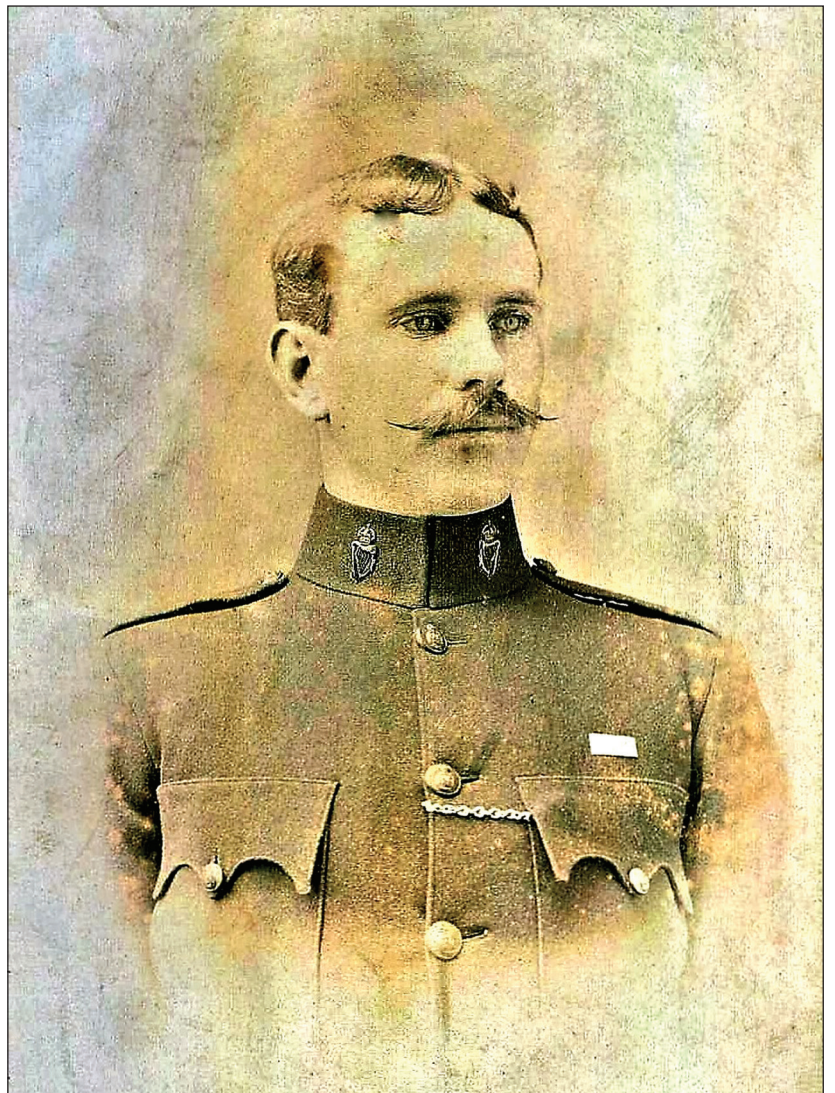
Rinne Peadar Mac Fhualáin cur síos ar a shaol san RIC i dtuairisc a thug sé don Bhiúró Staire Míleata sa mbliain 1947. Is i mBéarla a thug sé an tuairisc. Sa bPáirc, soir ón Spidéal a rugadh Peadar sa mbliain 1896. Máirtín a bhí ar a athair agus Mary Geraghty a bhí ar a mháthair. Bhí deichniúr sa gclann, ceathrar dearthár agus cúigear deirfiúr. Ba deartháir é le Johnny Folan, a raibh siopa aige i sráidbhaile an Spidéil tráth. Bhí Peadar pósta le Mairéad Bairéad as Magh Cuillinn, múinteoir i mBaile Átha Cliath.

Tá cur síos ar a chuid oibre aige mar thuairisceoir ar chruinnithe i nGaeilge ar fud na tíre, ar Sheachtain na Cásca 1916 i gCaisleán Bhaile Átha Cliath agus ar na blianta suas go dtí 1921.

Thosaigh sé le tuairisc faoi Shéamus Ó Muilleagha, in 1908 as Oirthear na Gaillimhe, eagraí le Conradh na Gaeilge. Lean sé Séamus timpeall na tíre. Bhí Séamus ag plé le ceist na Gaeilge, ach bhí sé ag trácht ar na feilmeacha móra a bhí ag daoine agus gan tada ag daoine eile. Bhíodh sé ag moladh do dhaoine beithigh a ruaigeadh den talamh sin, rud a rinneadh go minic. Dá mbeadh Peadar sa lucht éisteachta bhí Séamus cúramach faoina chuid cainte agus níor cuireadh an dlí ariamh air.

Chuir Peadar an t-eolas ar fad a bhí faighte aige go Caisleán Bhaile Átha Cliath. Scríobh sé tuairisc ar chruinniú a bhí i nGaeilge ag Eoin Mac Néill i gCill Áirne agus cruinniú eile i mBéarla in Ard Mhacha in 1914. Labhair Mac Néill faoin dea-bhealach a chaith na Sasanaigh le hÓglaigh Carson agus chomh dona is a caitheadh le Caitlicigh ó dheas. Baineadh úsáid as abairt a d'úsáid sé *'I say this country is a nation, a nation that is not defeated and a nation that cannot be defeated'* ag a chúirt mhíleata. Bhí Peadar mar fhinné ann. Gearradh pionós saoil ar Eoin Mac Néill tar éis an Éirí Amach.

Dúirt Peadar ina thuairisc, *'The second shot of the Rising was fired at me'*. Chaith sé Seachtain na Cásca ar fad sa gCaisleán, lá agus oíche gan dul abhaile. Nuair a tháinig buíon den *Citizen Army* chomh fada le geata an Chaisleáin bhí an Constábla O'Brien ag an ngeata. Ní raibh fhios ag O'Brien go raibh réabhlóid tosaíthe agus dúirt sé leo bailiú leo suas Sráid an Chaisleáin. Chaith Sean Connolly ón *Citizen Army*

Peadar Mac Fhualáin

an chéad urchar den Éirí Amach leis agus maraíodh é. Bhí Peadar ina sheasamh ag fuinneog in aice láimhe, réidh le dul abhaile agus caitheadh leis. Briseadh plána gloine ach

níor buaileadh é. Chaith sé é féin ar an talamh. Chuaigh na hÓglaigh isteach i seomra an gharda.

Ní raibh fhios ag Peadar céard a tharla ansin. Dúirt sé go bhféadfadh siad an Caisleán a thógáil mar ní raibh ach cúpla saighdiúir ann. Ní raibh siad ag súil le haon trioblóid mar gheall ar an bhfógra a bhí curtha amach ag Eoin Mac Néill. Chuaigh cuid de na hÓglaigh isteach in Oifig na Rátaí in aice láimhe.

Chuaigh Peadar ar ais ag obair sa leabharlann sa gCaisleán. Dúirt sé go bhfaca sé saighdiúir Sasanach á mharú ó Oifig na Rátaí. Ní fhaca sé tada eile den Éirí Amach. Tháinig saighdiúirí ón gCurrach thart ar 7.30 tráthnóna.

Bhí air féachaint ar chuile alt Gaeilge as chuile pháipéar sa tír agus ní dhearna sé cinsireacht ar aon phíos. Bhí air Leabhar Phádraig Uí Chonaire 'Seacht mBua an Éirí Amach' a léamh. Níor ghearr sé tada as.

Ó 1919 amach, bhí Peadar ina rúnaí ar chiste a heagraíodh le cúnamh a thabhairt do bhaintreachaí agus clann lucht RIC a maraíodh.

Casadh Mícheál Ó Coileáin air nuair a bhí sé ar saoire as Londain. Bhí deartháir bhean Pheadair, Michael Barrett, ina chonstábla i gCloch na Caoilte agus bhí sé cairdiúil le muintir Uí Choileáin.

Bhí Peadar cairdiúil le fear as Gaillimh, Michael McHugh a bhí ina iriseoir. Dúirt Peadar go raibh fonn air éirí as an RIC. Dúirt McHugh leis fanacht ann, go bhféadfadh sé a bheith úsáideach don ghluaiseacht náisiúnta. Bhí daoine eile sa gCaisleán 'úsáideach' freisin ach ní raibh fhios ag Peadar cé hiad. Thosaigh sé ag tabhairt eolais agus cóipeanna de dhoiciméid rúnda amach as an gCaisleán. Chaith an tIRA 21 lá á sheiceáil.

Uair amháin, bhí liosta déanta amach ag arm Shasana de chuile dhuine a bhí san IRA i dtuaisceart Bhaile Átha Cliath lena ngabháil. Bhí an t-am socraithe. Chuir Peadar an t-eolas ar fáil don IRA. Nuair a rinneadh an ruathar ní raibh duine amháin sa mbaile. Thuig na húdaráis go raibh duine éigin ag sceitheadh ach níor bhraith éinne Peadar. Choinnigh sé gunnaí agus armlón ina theach go minic do na hÓglaigh.

Oíche amháin thug na *Auxiliaries* ruathar faoi áit Mhichíl Uí Choileáin i gCearnóg Mhuinseo. D'éirigh leis éalú amach trí fhuinneog ar dhíon an tí agus bhí sé taobh amuigh den teach i measc an lucht féachana. Ar a bhealach ag obair ar maidin do Pheadar, chas a chara Michael McHugh leis. D'inis sé do Pheadar faoi eachtraí na hoíche agus d'fhiafraigh sé de an raibh seans ar bith cúig ghunna láimhe an-tábhachtacha (*Parabellum*) a tógadh as an teach a fháil ar ais don Choileánach.

D'éirigh le Peadar na gunnaí a fháil sa gCaisleán agus iad a chur i dtaisce. Nuair a thug na hoifigí airm faoi deara go raibh siad ar iarraidh bhí siad ar buile. Cheap siad gurbh iad na *Black and Tans* a bhí leis na *Auxiliaries* an oíche roimhe sin a ghoid iad. Ag am lóin chas sé le McHugh agus rinneadh socrú go mbeadh na gunnaí aige tráthnóna. Lá arna mháireach fuair sé litir ón gCoileánach ag glacadh buíochais. Faoin am seo bhí pas aige ón IRA.

Dúirt Maidhcín Dan Ó Droighneán as an Tuar Beag liom nach raibh aon ghean ag a uncail, Mícheál Ó Droighneán, O/C Bhriogáid Oirthear Chonamara den IRA 1920/21, ar Pheadar. Bhí aithne mhaith aige air ach ar ndóigh ní raibh

aon tuairim aige go raibh sé ag cuidiú leis an IRA. Chas sé ar Pheadar lá i mBaile Átha Cliath agus ní raibh aon fhonn air labhairt le Peadar. Dúirt Peadar leis go raibh eolas aige faoi imeachtaí Mhichíl agus go raibh chuile shórt curtha ina cheart aige do Mhícheál. Ní mórán aird a thug Mícheál air mar níor chreid sé é. Tharraing sé anuas ag Ó Coileáin é ina dhiaidh sin. Dúirt Ó Coileáin go raibh aithne mhaith aige ar Pheadar. '*He was alright*' agus rinne sé gáire beag. Dúirt Mícheál go raibh níos mó measa aige ar Pheadar ina dhiaidh sin. Dúirt Peadar nach droch-dhream a bhí sna *Auxiliaries*. Bhí siad ag obair leis sa gCaisleán ach ba drochdhiabhail a bhí sna *Tans* dar leis.

Nuair a scoireadh an RIC tháinig sé ar ais go dtí an Spidéal. Bhí sé ina chónaí i dteach a bhí san áit a bhfuil Coláiste Chroí Mhuire anois ar tugadh 'An Nead' air. Bhí post aige ag tiomáint veain Poist. Thug muintir na háite Peadar an Mhail air.

Bunaíodh Coláiste Croí Mhuire sa mbliain 1945 agus d'imigh Peadar agus a bhean ar ais go Baile Átha Cliath. Fuair sé bás ar an naoú lá d'Fheabhra, 1957. Tá sé féin agus a bhean, Mairéad, curtha i Reilig Ghlas Naíon.

Buíochas le hEnda Folan, Bearna, nia le Peadar, a thug go leor eolais agus pictiúir dom, do bhean Enda, Geraldine, a phéinteáil an pictiúr de Pheadar, do Mhaidhcín Dan Ó Droighneán, do Dhónal Ó Droighneán agus do Bhreandán Ó Tuairisg a thug an leagan Béarla dom a fuair sé ó Geri Huppe, New Hampshire.

An Leacht Uaighe atá ar Pheadar Mac Fhualáin